

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор КЗ «ХФКСП» ХОР

Анатолій ПОПОВ

наказ №89 від 19.05.2025

ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ

Фахової передвищої освіти

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 017 Фізична культура і спорт

Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр

Кваліфікація: фаховий молодший бакалавр фізичної культури і спорту

Харків - 2025

Програма комплексного кваліфікаційного іспиту розглянута на спільному засіданні циклових комісій.

Протокол №8 від 13.03.2025 р.

Програма комплексного кваліфікаційного іспиту затверджена на засіданні методичної ради коледжу

Протокол №3 від 17.03.2025 р.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка

1.Опис освітньої компоненти

2.Вимоги до студентів на комплексному кваліфікаційному іспиті

3.Структура та зміст іспиту

4. Критерії оцінювання студентів на іспиті.

Список рекомендованої літератури

Пояснювальна записка

Комплексний кваліфікаційний іспит є підсумковою формою атестації здобувачів фахової передвищої освіти за освітньо-професійною програмою Фізична культура і спорт та має на меті контроль рівня сформованості теоретичних та практичних знань випускників, а також їх готовності до реалізації професійних функцій інструктора з виду спорту.

Комплексний кваліфікаційний іспит здійснюється у формах особистої презентації здобутих фаховим молодшим бакалавром компетентностей, які дозволяють визначити рівень досягнення програмних результатів навчання, а саме:

- аналізувати особливості розвитку сфери фізичної культури і спорту для вдосконалення процесу фізичного розвитку людини;
- спілкуватися українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією, дотримуватись етики ділового спілкування;
- застосовувати академічні знання та практичні навички в організації самостійної роботи та саморозвитку;
- аналізувати та застосовувати передовий досвід колег;
- вміти провадити процес навчання фізичної культури і спорту в різних формах організації занять;
- знати сутність принципів, методів, форм та організації процесу навчання і фізичного виховання людини;
- проводити роз'яснювальну роботу серед різних груп населення щодо ведення здорового способу життя;
- застосовувати у професійній діяльності знання анатомо-фізіологічних особливостей організму людини під час планування занять фізичною культурою і спортом;
- надавати долікарську медичну допомогу при невідкладних станах;
- дотримуватись вимог охорони праці і безпеки життєдіяльності, правил поведінки на спортивному об'єкті, використання інвентаря та обладнання;

- використовувати нормативно-правові акти, що регламентують професійну діяльність у галузі фізичної культури та спорту.

Для проведення іспиту створюється екзаменаційна комісія. Комісія затверджується щорічно наказом директора і діє протягом календарного року.

До складання іспиту допускаються студенти, які виконали усі вимоги індивідуального навчального плану, зокрема програм з практичних та теоретичних курсів навчальних дисциплін, практичної підготовки, передбачених навчальним планом та ОПП зазначеної спеціальності.

Програма комплексного кваліфікаційного іспиту призначена для студентів, які закінчують Комунальний заклад «Харківський фаховий коледж спортивного профілю» Харківської обласної ради за денною формою навчання зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт, освітньо-професійного ступеня – фаховий молодший бакалавр.

Іспит проводиться державною мовою.

1. Опис освітньої компоненти (ОК)

ОК «Підсумкова атестація» спрямований на формування у здобувачів таких професійних компетентностей:

Загальні.

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології у практичній діяльності.

ЗК 7. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 10. Здатність працювати в команді та автономно.

Спеціальні.

СК1. Здатність до формування особистості людини на основі цінностей фізичної культури.

СК2. Здатність до проведення занять, тренувань, уроків фізичної культури, організації фізкультурно-спортивних, оздоровчих заходів.

СК3. Здатність до формування серед різних груп населення навичок ведення здорового способу життя та використання рухової активності для задоволення основних потреб організму людини.

7
СК4.Здатність до використання знань про будову й функціонування організму людини для ефективної розробки індивідуальних та групових оздоровчих, навчально-тренувальних програм.

СК5.Здатність до виконання інструкції долікарської допомоги під час виконання невідкладних станів.

СК6.Здатність до застосування методів, засобів, прийомів та організаційних форм фізичної культури і спорту під час професійної діяльності.

СК7.Здатність до аналізу проявів психоемоційного стану людини під час і після занять фізичною культурою і спортом.

СК8. Здатність до проведення контролю стану організму під впливом фізичних навантажень за функціональними показниками.

СК9.Здатність до формування мотивації у фізичному самовдосконаленні

СК10.Здатність демонструвати високий особистий рівень спортивної майстерності в офіційних спортивних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів.

СК11.Здатність застосовувати знання про будову та функціонування організму людини під час занять фізичною культурою і спортом.

Програмні результати навчання.

РН 1. Аналізувати особливості розвитку сфери фізичної культури і спорту для удосконалення процесу фізичного розвитку людини.

РН 2. Спілкуватися українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією, дотримуватися етики ділового спілкування.

РН4.Застосовувати академічні знання та практичні навички в організації самостійної роботи та саморозвитку.

РН5.Аналізувати та застосовувати передовий досвід колег.

РН6. Мати базові знання з проведення досліджень проблем фізичної культури і спорту, підготовки та оформлення фахової документації.

РН7.Вміти провадити процес навчання фізичної культури і спорту в різних формах організації занять.

РН8.Дотримуватися вимог охорони праці і безпеки життєдіяльності, правил

поведінки на спортивному об'єкті, використання інвентаря та обладнання.

РН 9. Здійснювати заходи з підготовки та проведення спортивних тренувань, уроків фізичної культури з використанням необхідного організаційного, технічного, інформаційного і медичного забезпечення.

РН 10. Зміцнювати особисте та громадське здоров'я шляхом використання рухової активності людини та інших чинників здорового способу життя.

РН11. Оцінювати рухову активність людини та її фізичний стан, складати та реалізовувати програми оздоровчої та профілактичної мети, організовувати та проводити спортивні та фізкультурно-оздоровчі заходи.

РН 14. Організовувати заняття масовими видами рухової активності оздоровчої спрямованості.

РН 15. Застосовувати у професійній діяльності знання анатомо-фізіологічних особливостей організму людини під час планування занять фізичною культурою і спортом.

РН16. Визначати та здійснювати контроль функціонального, психоемоційного, фізичного станів організму людини до, під час та після занять фізичною культурою і спортом.

РН17. Надавати долікарську медичну допомогу при невідкладних станах.

РН18. Знати сутність принципів, методів, форм та організації процесу навчання і виховання людини.

РН19. Аналізувати психологічні процеси, стани та властивості людини під час занять фізичними вправами.

РН 20. Використовувати нормативно-правові акти, що регламентують професійну діяльність у галузі фізичної культури і спорту.

2. Вимоги до студентів на комплексному кваліфікаційному іспиті

Кваліфікаційний іспит передбачає перевірку практичних навичок випускників та оцінювання набутої інтегральної компетентності, а саме, перевірку вміння вирішувати типові спеціалізовані задачі в галузі фізичної культури і спорту, що вимагає застосування положень і методів та може характеризуватися певною невизначеністю умов, здійснювати контроль інших осіб у визначених ситуаціях.

3. Структура та зміст іспиту

Зміст Програми комплексного кваліфікаційного іспиту визначається вимогами до загальних, спеціальних компетентностей та результатів навчання здобувачів фахової передвищої освіти відповідно до освітньо-професійної програми Фізична культура і спорт.

Комплексний кваліфікаційний іспит складається з двох частин: перша частина – два питання з теорії і методики фізичного виховання, методики викладання обраного виду спорту, педагогіки, психології; друга частина – два питання з основ медико-біологічних основ спорту.

Питання до комплексного кваліфікаційного іспиту об'єднані у 20 екзаменаційних білетів, білети мають комплексний характер і передбачають перевірку рівня знань та ступеня сформованості професійно значущих компетентностей випускників. Всі 20 екзаменаційних білетів рівнозначні за складністю. Білети містять чотири питання. На підготовку студента до відповіді на білет відводиться 30-40 хвилин.

Частина I

1. Що таке фізична культура? З яких основних компонентів вона складається? Охарактеризуйте їх.

2. Засоби регулювання навантаження в тренувальному процесі.

3. Фізичне виховання як один з компонентів фізичної культури. Назвіть дві специфічні сторони ФВ.

4. Переліchte основні ознаки, які характеризують класно-урочну форму занять. Чим обумовлено те, що урок є найбільш ефективною формою організації занять з фізичної культури в школі?

5. Дайте визначення поняттям: рухові вміння та рухові навички. Чим відрізняються один від одного.

6. Назвіть форми організації фізичного виховання дітей в школі, позашкільних установах, родині та охарактеризуйте їх.

7. Спорт як один з компонентів фізичної культури. Чим відрізняється від фізичного виховання?

8. Переліchte види тренувального навантаження, їхня характеристика та

зовнішні критерії прояву.

9. Якими особливостями характеризується система «тренер-учень»? Опишіть явища, якими характеризується авторитет тренера в психологічному плані.

10. Чим обумовлено значення фізичного виховання школярів? Охарактеризуйте.

11. Що таке фізичний розвиток? На які групи поділяються показники зміни фізичного розвитку? Які фактори впливають на фізичний розвиток учнів?

12. Складові частини уроку фізичної культури. Розташування та тривалість кожної частини уроку. Охарактеризуйте їх.

13. Педагог, його роль у вихованні. Характеристика педагогічної діяльності.

14. На які 5 типів уроків поділяються уроки з переважною освітньою спрямованістю? Опишіть їх.

15. Що таке педагогічна майстерність. Назвіть основні три стилі керівництва в фізичній культурі?

16. Визначення задач та розробка плану проведення уроку з фізичної культури.

17. Що таке фізичні вправи? На які групи поділяються фізичні вправи при використанні в спортивному тренуванні, охарактеризуйте. Наведіть приклад спеціально-підготовчих і загально-підготовчих вправ в обраному виді спорту.

18. Назвіть основні методи організації учнів на уроці. Переваги та недоліки кожного з них.

19. Дайте визначення поняттям «метод» та «методика» фізичного виховання. На які групи поділяються методи фізичного виховання?

20. Розташування вчителя, учнів і снарядів під час виконання вправ на уроці фізичної культури.

21. Назвіть 2 методи навчання руховим діям. Дайте характеристику та опишіть недоліки використання цих методів.

22. Переліchte основні фізичні якості, охарактеризуйте їх. Назвіть фізичні якості, що у більшому ступені задіяні в обраному виді спорту.

23. Назвіть 3 методи розвитку рухових якостей. Охарактеризуйте методи, які відносяться до методу строго регламентованої вправи.

24. Назвіть мету і перелічите основні задачі етапу попередньої підготовки (7-10 років). Перелічите основні засоби тренування, що доцільно використовувати на етапі попередньої підготовки (7-10 років).

25. Дайте визначення фізичній якості «сила», види сили. Які методи застосовуються для виконання вправ на силу? Наведіть приклад вправи в обраному виді спорту.

26. Назвіть мету і перелічите основні задачі етапу початкової спортивної спеціалізації (11-13 років). Перелічите основні засоби тренування які доцільно використовувати на етапі початкової спортивної спеціалізації (11-13 років).

27. Дайте визначення фізичній якості «швидкість». Опишіть основні методи виконання вправ для розвитку швидкості. Наведіть приклад вправи в обраному виді спорту.

28. Назвіть мету і перелічите основні задачі етапу поглибленої підготовки в обраному виді спорту (14-16 років). Перелічите основні засоби тренування які доцільно використовувати на етапі поглибленої підготовки в обраному виді спорту (14-16 років).

29. Дайте визначення фізичній якості «спритність». Назвіть принципи підбору засобів, які використовують для розвитку і вдосконалення спритності. Наведіть приклад засобів в обраному виді спорту.

30. Дайте загальну характеристику «макроциклу » тренування.

31. Що таке засоби фізичного виховання? На які групи поділяються? Який з них найголовніший?

32. Дайте загальну характеристику «мезоциклу тренування».

33. Дайте визначення фізичній якості «витривалість». Назвіть 4 види витривалості та охарактеризуйте їх. Наведіть приклад вправи в обраному виді спорту.

34. Дайте загальну характеристику «мікроциклу » тренування.

35. Назвіть загальні завдання фізичного виховання. Опишіть їх.

36. Дайте визначення терміну «навантаження». Як може бути охарактеризована величина тренувальних і змагальних навантажень? Розкрийте її.

37. Що таке «обсяг навантаження»? Що таке «інтенсивність навантаження»?

Якими компонентами визначається величина і спрямованість навантаження?

38. Психоемоційні стани в спортивній діяльності. Наведіть приклад передстартових станів зі свого досвіду.

39. Дайте визначення фізичній якості «гнучкість». Види гнучкості, опишіть їх. Основні задачі в розвитку гнучкості. Наведіть приклад вправи в обраному виді спорту.

40. Як один з компонентів навантаження «тривалість і характер відпочинку» впливає на розвиток фізичних якостей? Який відпочинок між вправами буває? Опишіть.

Частина II

1. Будова суглоба. Основний і допоміжний апарат суглоба.
2. Яке значення мають фізичні вправи та харчування для збереження функціональності суглобів?
3. Класифікація суглобів. Види суглобів за осями руху.
4. Опишіть механізм отримання розтягнення зв'язок гомілковостопного суглоба. Які засоби долікарської допомоги застосовують у таких випадках?
5. Структурна організація скелетних м'язів. Механізм м'язового скорочення.
6. Як правильно організувати харчування у багатоденному пішохідному поході для збереження м'язової сили, витривалості та функцій зв'язок?
7. Розвиток і будова кісток. Окістя, його будова і роль. Вікові особливості будови кісток.
8. Чому високобілкові дієти можуть бути небезпечними без достатнього вживання води? Як це пов'язано з навантаженням на опорно-руховий апарат?
9. Серце, його будова. Камери і стінки серця.
10. Алгоритм домедичної допомоги при зупинці серця (під час спортивного заходу).
11. Властивості серцевого м'яза. Фази серцевого циклу. Систолічний і хвилинний об'єми серця.
12. Вплив електролітів (Na, K, Mg) на скорочення серцевого м'яза.
13. Великий і малий кола кровообігу.
14. Перша допомога при масивній кровотечі. Правила накладання турнікету.

15. Нервова і гуморальна регуляція тонусу судин. Кровообіг при фізичній роботі.
16. Які харчові продукти сприяють підтримці еластичності судин та профілактиці серцево-судинних захворювань у спортсменів?
17. Загальна характеристика дихальної системи.
18. Які хімічні речовини сприяють відновленню дихальної системи після інтенсивного навантаження?
19. Легені, їх будова, топографія.
20. Що таке життєва ємність легень (ЖЄЛ) і як вона змінюється у спортсменів?
21. Вентиляція легень.
22. Перша допомога при обструкції дихальних шляхів (Прийом Геймліха).
23. Дихання при фізичній роботі.
24. Алгоритм домедичної допомоги при утопленні (на тренуванні або змаганнях).
25. Вплив куріння на дихальну систему.
26. Яким чином змінюється частота дихання під час фізичних навантажень?
27. Водний баланс та його можливі зміни під час м'язової активності.
28. Алгоритм дій при зневодненні після інтенсивного навантаження.
29. Загальна характеристика травної системи.
30. Види енерговитрат у спортсменів. Добова потреба в енергії.
31. Травлення в шлунку. Травлення в кишках.
32. Домедична допомога при отруєнні неякісною їжею під час походу.
33. Шкіра, її будова.
34. Перша домедична допомога спортсмену при перегріванні під час змагань.
35. Хімічне перетворення білків їжі у травній системі.
36. Вплив фізичних навантажень на метаболізм білків.
37. Загальне поняття про вітаміни.
38. Яка роль жиророзчинних вітамінів (А, D, Е, К) у фізичній активності?
39. Використання вітамінів під час м'язової діяльності та у період відновлення.

40. Спортивні добавки: коли вживати мультивітамінні комплекси?

4. Критерії оцінювання студентів на іспиті

Оцінювання проводиться за результатами усної відповіді на білети, питання яких відповідають змісту освітньо-професійної програми та результатам навчання, а також включають важливі елементи знань з різних освітніх компонент навчального плану.

Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою, яка відповідно переводиться в національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу ЄКТС (A, B, C, D, E, FX, F). Відповідність шкал оцінювання показано в таблиці 1.

**Переведення 100-бальної шкали оцінювання в
національну шкалу та шкалу ЄКТС**

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
82-89	B	4 (добре)
74-81	C	
64-73	D	3 (задовільно)
60-63	E	

Оцінка 5 балів «ВІДМІННО»

Здобувач освіти вільно, самостійно та аргументовано відповідає на питання, глибоко та всебічно розкриває зміст як теоретичних запитань так і практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.

Оцінка 4 бали «ДОБРЕ»

Здобувач освіти достатньо повно відповідає на питання, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.

Оцінка 3 бали «ЗАДОВІЛЬНО»

Здобувач освіти відповідає на частину запитань, висвітлює їх основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.

За результатами оцінювання здобувачів освіти голова екзаменаційної комісії визначає кінцеву оцінку та вносить оцінки у відомість оцінювання успішності. Підсумкова оцінка студента на кваліфікаційному іспиті є середнім арифметичним значенням за результатами оцінювання всіх чотирьох питань.

Результати комплексного кваліфікаційного іспиту оголошуються здобувачам освіти головою екзаменаційної комісії після узгодження з членами комісії по закінченню іспиту.

Здобувач освіти, який не погоджується з виставленою оцінкою, або у разі виникнення конфліктної ситуації під час процедури проведення підсумкового контролю має право особисто звернутися з письмовою заявою (апеляцією). Процедура оскарження відбувається згідно Положення про порядок проведення атестації здобувачів освіти та організацію роботи екзаменаційної комісії Комунального закладу «Харківський фаховий коледж спортивного профілю» Харківської обласної ради.

5. Список рекомендованої літератури

I частина

1. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – 2-е вид., випр. – Харків: «ОВС», 2008. – 406 с.: іл.
2. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Т. 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 252 с.
3. Масляк І. П., Мамешина М.А. Теорія та методика фізичного виховання. навч. посіб. перероб. Харків: ХДАФК, 2018. - 180 с.
4. Папуша В. Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація / В.Папуша. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. - 192 с.
5. Цьось А.В. Основи знань з курсу «Теорія і методика фізичного виховання» : метод. реком. / А.В.Цьось, Т.В.Гнітецька. - Луцьк, 2005. - 65 с.
6. Шиян Б.М. Теорія фізичного виховання / Б.М.Шиян, В.Г.Папуша, Є.Н.Пристапа. - Львів, 1996. - 218 с.
7. Вільчковський Е.С. Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. - Суми. 2008.
8. Круцевич Т.Ю. Головні напрямки удосконалення програм з фізичного виховання школярів // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2006.
9. Линець М.М. Основи методики розвитку рухових якостей. – Львів: Штабар, 1997. - 208 с.
10. Максименко І. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх [Текст] : [Монографія] / І. Г. Максименко; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. – 352 с.
11. Шкребтій Ю. М. Управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високою класу [Текст] / Ю. М. Шкребтій. – К. : Олімпійська література, 2006. – 257 с.

II частина

1. Білоус Т. Л. Долікарська допомога: навч. посіб. / Т. Л. Білоус. – Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2020. 148 с. 5. Домедична підготовка : навч. посіб. / кол. авт.: В. В. Кікінчук, С. О. Книженко, Т. І. Савчук та ін. ; Харків

- : ХНУВС, 2021. – 176 с.
2. Домедична допомога на місці події : практичний посібник / П. Б. Волянський, А. М. Гринзовський, С. О. Гур'єв та ін. ; за заг. ред. д. н. держ. упр., професора П. Б. Волянського та д. мед. н., професора С. О. Гур'єва. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 224 с.
 3. Булашев А.Я. Спортивний туризм. Посібник. – Харків: ХГАФК, 2004. – 388 с.
 4. Тимошенко Л. О. Спортивний туризм: навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. фіз. виховання і спорту : ЛДУФК, 2014. – Ч. 2. - 176 с.
 5. Дмитрук О. Ю., Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм: навч. посібник. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: Альтпрес, 2008, 280 с.
 6. Осипенко Г.А. Основи біохімії м'язової діяльності.-К.: Олімпійська література, 2007.-200 с.
 7. Волков Н.І., Несен Е.Н., Осипенко Г.А., Корсун С.М. Біохімія м'язової діяльності.-К.: Олімпійська література, 2000.-504 с.
 8. Гонський Я.І та ін. Біохімія людини.- Тернопіль: Укрмед книга, 2002.- 744 с.
 9. Губський Ю.І. Біологічна хімія. –К.; Тернопіль: Укрмедіздат, 2000. -506 с.
 10. Губський Ю.І., Ніженковська І.В. Біологічна хімія.-Київ: ВСВ «Медицина», 2016.-544 с.
 11. Мохан Р., Глесо М., Гринхаф П.Л. Біохімія м'язової діяльності та фізичного тренування: Пер. с англ. В.Л. Смулбського. – К.: Олімпійська література, 2001. – 230 с.
 12. Спортивне харчування/ Під ред. Христин А.Розенблум. – К.: Олімпійська література, 2006. – 536 с.
 13. Гігієна харчування з основами нутриціології: у 2-х кн.: підручник. Кн. 1 (ВНЗ III—IV р. а.) / за ред. В. І. Ципріяна.
 14. Основи спортивного харчування: навчально-методичний посібник / укл. : П. І. Горюк, А. В. Гакман. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. – 74 с.
 15. Основи фізфіології та гігієни харчування: Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 336 с.
 16. Міхеєнко О.І. Основи раціонального та оздоровчого харчування: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. – 189 с.

17. Орлова Н.Я. Фізіологія та біохімія харчування. – К.: КНТЕУ, 2001. – 249 с. 15.
- Основи фізіології та гігієни харчування. Методичні вказівки до лабораторних робіт для студентів спеціальності 181 – Харчові технології / Укл.: Буяльська Н.П., Денисова Н.М. – Чернігів: ЧНТУ, 2019.– 97 с.